

Історичний часопис
з богемістики і словакістики

Чехи, словаки та українці
в історичних, суспільних
і культурних віражах

випуск 10

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA A VEDY UKRAJINY
ŠTÁTNA VYSOKÁ ŠKOLA UŽHORODSKÁ NÁRODNÁ UNIVERZITA
FAKULTA HISTÓRIE A MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
CENTRUM HISTORICKÝCH ŠTÚDIÍ Z BOHEMISTIKY A SLOVAKISTIKY
KOMISIA HISTORIKOV UKRAJINY A SLOVENSKA

HISTORICKÝ ČASOPIS
Z BOHEMISTIKY A SLOVAKISTIKY

Číslo 10

ČESI, SLOVÁCI A UKRAJINCI
V HISTORICKÝCH, SPOLOČENSKÝCH
A KULTÚRNYCH ZVRATOCH

Užhorod
Vydavateľstvo «RIK-U» 2024

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ A VĚDY UKRAJINY
STÁTNI VYSOKÁ ŠKOLA UŽHORODSKÁ NÁRODNÍ UNIVERZITA
FAKULTA HISTORIE A MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
CENTRUM HISTORICKÝCH STUDIÍ Z BOHEMISTIKY A SLOVAKISTIKY
KOMISE HISTORIKŮ UKRAJINY A SLOVENSKA

HISTORICKÝ ČASOPIS
Z BOHEMISTIKY A SLOVAKISTIKY

Ročník 10

ČEŠI, SLOVÁCI A UKRAJINCI
V HISTORICKÝCH, SPOLEČENSKÝCH
A KULTURNÍCH ZLOMECH

Užhorod
Nakladatelství «RIK-U» 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
ЦЕНТР ІСТОРИЧНИХ СТУДІЙ З БОГЕМІСТИКИ І СЛОВАКІСТИКИ
КОМІСІЯ ІСТОРИКІВ УКРАЇНИ І СЛОВАЧЧИНИ

ІСТОРИЧНИЙ ЧАСОПИС
З БОГЕМІСТИКИ І СЛОВАКІСТИКИ

Випуск 10

ЧЕХИ, СЛОВАКИ ТА УКРАЇНЦІ
В ІСТОРИЧНИХ, СУСПІЛЬНИХ
І КУЛЬТУРНИХ ВІРАЖАХ

Ужгород
Видавництво «РІК-У» 2024

УДК 94(477.87) +94(437.6) +94(437.3)

Редакційна колегія:

Ліхтей Ігор Михайлович, кандидат історичних наук, доцент (відповідальний редактор, Ужгород); **Боряк Геннадій Володимирович**, доктор історичних наук, професор, чл.-кор. НАН України (Київ); **Віднянський Степан Васильович**, доктор історичних наук, професор, чл.-кор. НАН України (Київ); **Вегеш Микола Миколайович**, доктор історичних наук, професор (Ужгород); **Вовканич Іван Іванович**, доктор історичних наук, професор (Ужгород); **Harbulová Lubica**, doc., PhD., CSc. (Prešov, Slovenská republika); **Derfiňák Patrik**, doc., PaedDr., PhD. (Prešov, Slovenská republika); **Domenová Marcela**, doc., Mgr. PhD. (Prešov, Slovenská republika); **Doubek Vratislav**, prof., Ph.D. (Praha, Česká republika); **Gajdoš Marian**, CSc., PaedDr. (Košice, Slovenská republika); **Кóнуа Peter**, Dr. h. c. prof. PhD., Ph.D. (Prešov, Slovenská republika); **Товтин Яна Іванівна**, кандидат історичних наук, доцент (Ужгород); **Švorc Peter**, prof., PhDr., CSc. (Prešov, Slovenská republika); **Šmigel' Michal**, prof., PhDr., Ph.D. (Banská Bystrica, Slovenská republika); **Шніцер Ігор Омелянович**, кандидат історичних наук, доцент (Ужгород).

Упорядник: **І.М. Ліхтей**

Рецензенти: **Капітан Лариса** – доктор історичних наук, професор, професор кафедри Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби Ужгородського національного університету.

Прохненко Ігор – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри археології, етнології та культурології Ужгородського національного університету.

*Рекомендовано до друку на засіданні
Вченої ради факультету історії та міжнародних відносин
ДВНЗ «УжНУ» (протокол №4 від 30 квітня 2024 р.)*

Матеріали публікуються в авторській редакції. Автори статей несуть повну відповідальність за достовірність наведених фактів, цитат, дат, географічних назв, власних імен та інших відомостей.

ISBN 978-617-8390-06-8

© Центр історичних студій з богемістики
і словакістики ДВНЗ «УжНУ», 2024

© Автори статей, 2024

© Ліхтей І.М. упорядкування, 2024

© Видавництво «РІК-У», 2024

ЗМІСТ

ВІД УПОРЯДНИКА	7
<i>JURČIŠINOVÁ Nadežda</i> . Snahy Adolfa I. Dobrianskeho riešiť postavenie Rusínov v Uhorsku	8
<i>DERFIŇÁK Patrik</i> . Úverné a potravné družstvá na Šariši a Zemplíne v závere 19. a na začiatku 20. storočia ako súčasť širšieho zakladateľského hnutia v severovýchodnom Uhorsku	30
<i>JAVOR Martin</i> . Slovenské vystáhovalectvo do Severnej Ameriky a vznik Slovenského Katolíckeho Sokola	44
<i>ŠVORC Peter</i> . Ruská Krajna alebo Podkarpatská Rus?	67
<i>DANIŠ Miroslav</i> . Profesor Eugen Perfeckij na Ukrajine a jeho študijnovo-výskumné cesty po Podkarpatskej Rusi	84
<i>DOMENOVÁ Marcela</i> . Podkarpatská Rus a školstvo v 1. ČSR na stránkach Učiteľského pedagogického časopisu	108
<i>DŽUJKO Ján</i> . Vznik Podkarpatských hlasov (1925–1926) ako tlačového orgánu Čechov na Podkarpatskej Rusi	141
<i>KOVAĽ Peter</i> . Podkarpatoruská revue (1936–1938) – «hlbšie a objektívne poznanie Podkarpatskej Rusi» Jaroslava Zatloukala	156
<i>ЛЕНДЕЛ Михайло</i> . Роль Юліана Ревая у розбудові Карпатської України	172
<i>KONEČNÝ Stanislav</i> . Rusíni na Slovensku a tridsať rokov národnostnej politiky	184
<i>ŠKODA Miroslav, LAJČIN Daniel</i> . Filozofický prierez zmenami vo vývoji legislatívnej úpravy účtovníctva v ostatných 30 rokoch v Českej a Slovenskej republike	212
<i>МАДЯР Ольга</i> . Про особливий статус угорських прізвищ у словацькій мові та історії Словаччини	218

МЕДІЄВІСТИЧНІ СТУДІЇ З ІСТОРИЧНОЇ БОГЕМІСТИКИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Ігор ЛІХТЕЙ (Ужгород, Україна)¹

Ліхтей Ігор. Медієвістичні студії з історичної богемістики в незалежній Україні; 19 сторінок; мова українська.

***Резюме.** У статті висвітлено ключові напрямки досліджень сучасних українських учених з історії середньовічної Чеської держави. Автор зазначає, що українська історіографія найбільш ґрунтовно дослідила політичну історію Чеської держави від її становлення у другій половині IX ст. – до початку XIV ст., тобто за часів правління династії Пршемисловичів. Крім того, українські вчені-богемісти досліджують процес становлення та розвитку чеських міст у XIII ст., а також становлення станово – представницької монархії в Чехії за часів правління династії Ягеллонів. Натомість значно менше уваги приділено періоду правління династії Люксембургів та соціально-економічному становищу Чеської держави в середні віки.*

***Ключові слова:** Чеська держава, землі Чеської корони, українська богемістика, Пршемисловичі, Люксембурги, Ягеллони, Леонтій Войтович, Ілля Паршин, Ігор Ліхтей, Ярослав Андрусак, Тарас Олексієвець, Юліанна Сенич.*

Російське вторгнення 2014 р. оголило чимало проблем української гуманітарної науки. Серед них і необхідність підготовки україномовних досліджень з історії зарубіжних країн. У цьому контексті важливим є вивчення нашими вченими середньовічного минулого Чехії, яка завжди відгравала помітну роль у Центрально-Східній Європі. В останні десятиліття на ниві україн-

¹ Ліхтей Ігор, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби, Ужгородський національний університет.

ської середньовічної богемістики спостерігається серйозний поступ. Тож доцільно здійснювати бодай побіжний огляд студій українських медієвістів у цій царині. В основі публікації лежить наша стаття, яку було надруковано 2018 р. в «Славістичній збірці», редактованій знаним вітчизняним медієвістом Дмитром Гордієнком². Відтоді спликло п'ять років і за цей час в українському науковому просторі з'явилися нові матеріали з історії середньовічної Чехії, які ми намагалися опрацювати й осмислити.

Розвиток славістики неможливий без підготовки фахівців. Важливим етапом у цьому напрямку є навчальні посібники. З початком 2000-х років з'являються навчальні посібники й тексти лекцій для студентів закладів вищої освіти. Саме тут чи не вперше було відображено й нові підходи щодо вивчення історії середньовічної Чехії.

Так, у 2001 р. за редакцією проф. Валерія Ярового було підготовлено навчальний посібник, який репрезентує погляди українських науковців на історію західних і південних слов'ян з давніх часів до XX ст.³ Питання історії середньовічної Чехії тут висвітлено у двох лекціях. Їх авторами є доц. Віталій Шумило та проф. В.Яровий. Дослідники спільно підготували лекцію «Становлення та розвиток Чеського королівства (IX–XIV ст.)». Вони висвітлили такі питання: утворення держави Пршемисловичів; Чеське королівство у XIII ст., його соціально-економічний розвиток та міське життя; політична ситуація в країні у першій третині XIV ст.; землі Чеської корони за правління Карла IV Люксембурга⁴. Другу лекцію – «Гуситський рух. Занепад чеської державності (XV – перша половина XVII ст.)» – напрацював В.Яровий. Він,

² ЛІХТЕЙ, Ігор. Історія середньовічної Чеської держави крізь призму сучасної української богемістики. *Славістична збірка*. Вип.3. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського НАН України, 2017, с. 185–195.

³ Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.). Курс лекцій: Навч. посібник за ред.В.І.Ярового, К.: Либідь, 2001. 632 с.

⁴ ЯРОВИЙ, Валерій. Лекція 8. Становлення та розвиток Чеського королівства (XI–XIV ст.). *Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.)*. Курс лекцій: Навч. посібник за ред. В.І.Ярового, с. 131–148.

зокрема, простежив процес наростання кризових явищ у чеському суспільстві й зародження гуситського руху, висвітлив хід гуситської революції й перебіг гуситських воєн, проаналізував суспільно-економічний розвиток чеських земель та їх становище під владою Габсбургів, розглянув особливості чеської середньовічної культури⁵.

У 2001 р. під егідою Львівського національного університету ім.І.Франка було опубліковано перше в Україні ґрунтовне видання історії Центрально-Східної Європи від найдавніших часів до сучасності, де стисло відображено й історичне минуле чеського народу. Матеріали з історії середньовічної Чехії до цього видання підготували такі українські вчені, як доцент ЛНУ ім. Івана Франка Юрій Овсінський (виникнення Давньочеської держави)⁶ та працівник Інституту української археографії і джерелознавства ім.М.С.Грушевського НАН України, проф. Володимир Потульницький (Чеські землі в XI–XIV ст. Чеське королівство)⁷.

Згодом основні віхи історії середньовічної Чехії розглянув доц. Рівненського державного гуманітарного університету Ігор Десятинчук. Ідеться про його навчальний посібник з історії південних і західних слов'ян від найдавніших часів до кінця XVIII ст. У ньому український славіст висвітлив процес утворення Чеської держави, її соціально-економічний устрій та політичне піднесення в XIII ст., охарактеризував «золоту» добу правління Карла IV Люксембурга, простежив передумови, хід і наслідки гуситської революції й гуситських воєн, окреслив заходи, які

⁵ ЯРОВИЙ, Валерій. Лекція 8. Становлення та розвиток Чеського королівства (XI–XIV ст.). *Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.)*. Курс лекцій: Навч. посібник за ред.В.І.Ярового, с. 149–171.

⁶ ОВСІНСЬКИЙ, Юрій. Виникнення нових держав на Балканах, в Подунав'ї та Прибалтиці. *Історія Центрально-Східної Європи*: Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів за ред. Л. Зашкільняка. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001, с. 47–70.

⁷ ПОТУЛЬНИЦЬКИЙ, Володимир. Виникнення і розвиток середньовічних монархій. *Історія Центрально-Східної Європи*: Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів за ред. Л. Зашкільняка. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001, с. 83–109.

привели до стабілізації суспільного життя та утвердження віротерпимості в країні наприкінці XV століття⁸. Щоправда, в посібнику трапляються окремі хибні твердження. До прикладу, автор вважає, що «Золоту сицилійську буллу» у 1212 р. надав чеському королеві Пршемислові Отакарові I (1197–1230) папа римський⁹. Насправді ж, цей документ чеський володар отримав від новообраного німецького правителя Фрідріха II Штауфена (1212–1250).

Заслуговує на увагу навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів «Нариси історії Чехії», який узрів світ стараннями фахівців Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського¹⁰. Середньовічне минуле Чеської держави в цьому виданні дослідив проф. Юрій Зінько. Виклад матеріалу охоплює чотири розділи. У першому з них учений розглянув процес заселення слов'янами Чехії та існування на частині її території держави Само. Відтак окремий розділ присвячено вивченню історії Великої Моравії. У цьому контексті Ю. Зінько висвітлив процес зародження, розквіту та занепаду цієї держави, простежив перебіг її протистояння німецькій експансії, охарактеризував діяльність св. Кирила і Мефодія.

Історію формування Чеського князівства Пршемисловичів, внутрішню і зовнішню політику його правителів до кінця XII ст., а також культурний розвиток країни в цей період Ю. Зінько описав у четвертому розділі книжки. Ключові моменти розбудови чеської державності XIII–XV ст. розглядаються у п'ятому розділі видання. Йдеться про здобуття Пршемислом Отакаром I спадкового королівського титулу, про врегулювання відносин зі Священною Римською імперією, про німецьку колонізацію, суспільно-політичне та культурне піднесення земель чеської корони у період

⁸ ДЕСЯТИНЧУК, Ігор. Історія південних і західних слов'ян від найдавніших часів до кінця XVIII століття: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2018, с. 22–24, 62–79.

⁹ Там же, с. 65.

¹⁰ ЗІНЬКО, Юрій, КАЛИТКО, Сергій, КРАВЧУК, Олександр, ПОП, Іван. Нариси історії Чехії. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ТОВ «Нілан – ЛТД», 2017. 467 с.

володарювання Карла IV Люксембурга, про гуситський рух та його наслідки, про правління короля Їржі з Подебрад¹¹.

Завершальний, дев'ятнадцятий, розділ «Нарисів історії Чехії», який підготували доценти Сергій Калитко та Олександр Кравчук, містить огляд здобутків українських учених на ниві богемістики у ХІХ – на початку ХХІ ст. Згадано також і тих вітчизняних славістів, які виявили інтерес щодо дослідження різних аспектів історії чеського народу доби Середньовіччя¹².

В українській богемістиці робляться перші кроки і щодо оприлюднення джерел. Ідеться про «Хрестоматію з історії західних та південних слов'ян», яка хронологічно охоплює давню й середньовічну добу. Видання підготовлено вченими Київського національного університету ім.Т.Шевченка за редакцією проф. Валерія Ярового. Джерела з історії середньовічної Чехії впорядкувала доц. Світлана Мотрук. Тут містяться уривки з наративних джерел («Чеської хроніки» Козьми Празького, «Чеської хроніки» Пршибика Пулкави, «Гуситської хроніки» Лаврентія з Бржезової, «Старі чеські літописи», «Хроніки» Сікста з Оттерсдорфа), з князівських, королівських, єпископських та монастирських грамот, правових пам'яток («Статутів» Бржетислава I, «Статутів Конрада Оти», законника «Маєстас Кароліна», «Викладу чеського земського права» Андрія з Дуби, «Про права суди та дошки землі Чеської...»), а також урбаріїв, творів і листів з гуситської доби, ухвал чеського сейму, праць Яна Амоса Коменського.

Джерельний матеріал поділено на п'ять тем – «Становлення чеської державності», «Чеське королівство в ХІІІ–ХІV ст.», «Гуситський рух (1400–1471)», «Чехія в Ягеллонську добу (1471–1526)», «Чеські землі у складі Габсбурзької монархії (ХVІ – перша половина ХVІІ ст.)»¹³. Загалом, джерела підібрано дуже вдало. На жаль, більшість джерел перекладено з російськомовних видань, що загалом є грубим порушенням канонів теорії та практики пере-

¹¹ Там же, с. 17–70.

¹² Там же, с. 326–368.

¹³ Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя): навч. посібник за ред. В.І.Ярового. К.: «Либідь», 2011, с. 278–321.

кладу. Такі тексти слід перетлумачувати з опором на оригінали, тобто на латиномовні та чеськомовні джерела.

Слід зауважити, що підготовлений С.Мотрук джерельний матеріал з історії середньовічної Чехії невдовзі було продубльовано в «Хрестоматії з історії західних та південних слов'ян (доба середньовіччя)», яку уклав доцент Південноукраїнського національного педагогічного університету ім.К.Д. Ушинського Олексій Присяжнюк. Єдиним доповненням тут є дві чеські народні казки – «Собаки, коти та миші» і «Дванадцять принцес», перекладені українською мовою О.Микитенком. Вони передруковані з книжки «Чеські народні казки» (Київ: Веселка, 1980)¹⁴.

Виходячи з суто наукових засад, найбільш докладно в сучасній українській богемістиці досліджено період правління першої чеської династії – Пршемисловичів. Історичні студії охоплюють добу виникнення та становлення Чеської держави Пршемисловичів у другій половині IX ст., а також її подальший суспільно-політичний розвиток в умовах протистояння зі Священною Римською імперією аж до першої третини XIII ст. У цьому напрямку працюють Діана Мокрянин та Ігор Ліхтей.

Так, Д.Мокрянин вивчає вплив внутрішніх і зовнішніх чинників на процес розбудови Чеського князівства у X ст.¹⁵ Натомість І.Ліхтей досліджує політичний розвиток Чеської держави від її за-

¹⁴ Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (доба середньовіччя) / Укладач – к. іст. н., доцент О. М. Присяжнюк. Одеса: Ун-т Ушинського, 2020, с. 149–163.

¹⁵ МОКРЯНИН, Діана. Династичне протистояння між Пршемисловичами та Славниковичами у контексті становлення Чеської держави (70–90-ті роки X ст.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. Ужгород, 2010, Вип. 24, с. 106–110. Її ж. Зміцнення польсько-чеського союзу та загострення протиріч з Німецькою імперією наприкінці X ст. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*, 2011, Вип. 26, с. 121–127. Її ж. Місійна діяльність Св.Войтеха Славниковича після вигнання з чеських земель (995–997 рр.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*, 2011, Вип. 27, с. 232–237. Її ж. Політичні зміни у Центральній Європі в першій половині X ст. та їх вплив на характер чесько-німецьких відносин. *Ужгородські чеські наукові читання: історія, культура, політика, право*. Наук. зб. за ред. Лендъел М., Ліхтей І., Стряпко А. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2013, с. 18–31.

родження як князівства, що перебувало в залежності від Великої Моравії, до початку XIV ст., коли Пршемисловичі, здобувши спадковий королівський титул, намагалися реалізувати універсалістські ідеї в центральноєвропейському регіоні. У низці праць український богеміст простежив, зокрема, еволюцію державотворчих процесів на чеських землях у період до кінця XII століття¹⁶. Відтак у ґрунтовній монографії І.Ліхтей висвітлив процес консолідації Чеського королівства та зміцнення його міжнародного статусу в роки правління третього чеського короля Пршемисла Отакара I (1197–1230). Діяльність цього непересічного державця розглядається на тлі наростання кризових явищ у Священній Римській імперії, що було пов'язано з боротьбою за владу між представниками двох ворогуючих династій – Штауфенів і Вельфів¹⁷.

¹⁶ ЛІХТЕЙ, Ігор. Зовнішня політика чеського правителя Владислава II (1140–1172). *Carpatica-Carpatika*. Ужгород, 2001. Вип. 11. Проблеми історії та етнографії України, с. 123–137; Його ж. Чеські землі у фокусі імперської політики Фрідріха I Барбаросси (1152–1190), *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2002. Вип. 6. З нагоди 70-річчя відомого українського вченого-археолога, проф. УжНУ Едуарда Альбертовича Балагурі, с. 32–39. Його ж. Політична нестабільність у Чеській державі на початку XII ст. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. Ужгород, 2002. Вип. 7, с. 102–108; Його ж. Обмеження політичного статусу Чеської держави в Центральній Європі наприкінці XI ст. *Carpatica-Carpatika*. Ужгород, 2002. Вип. 17. Українсько-словацькі взаємини в галузі історії, літератури та мови, с. 4–17; Його ж. Чеський князь Бржетислав I та німецький імператор Генріх III: від конфронтації до компромісу. *Carpatica-Carpatika*. Ужгород, 2002. Вип. 14. Проблеми вітчизняної і зарубіжної історії з найдавніших часів до наших днів. Ювілейний збірник на пошану доктора історичних наук, професора Василя Івановича Худанича, с. 248–260; Його ж. Політичний розвиток Чеської держави в другій половині XI ст. *Carpatica-Carpatika*. Ужгород, 2002. Вип. 18. Історія, політологія, культура: минуле і сучасне, с. 18–39; Його ж. Втручання Фрідріха I Барбаросси в боротьбу навколо чеського трону (70–80-ті рр. XII ст.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. Ужгород, 2004. Вип. 10, с. 209–222; Його ж. Відносини чеських Пршемисловичів із німецьким цісарем Генріхом VI (1190–1197), *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Історія*. Ужгород: Вісник Карпат, 2005. Вип. 12, с. 188–203.

¹⁷ ЛІХТЕЙ, Ігор. *Між Штауфенами і Вельфами: консолідація Чеського королівства та зміцнення його міжнародного статусу за правління Пршемисла Отакара I (1197–1230)*: моногр. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2011, 336 с.

Згодом увагу І.Ліхтея привернула постать сина і спадкоємця Пршемисла Отакара I на чеському троні короля Вацлава I (1230–1253). Дослідник, зокрема, висвітлив діяльність Вацлава I, спрямовану на захист країни від монголо-татар весною 1241 року¹⁸, а також розкрив причини, суперечності та наслідки повстання чеської шляхти проти цього правителя, яке тривало упродовж 1248–1249 років¹⁹.

В українській історичній славистиці вивчаються також окремі аспекти русько-чеських відносин X–XIII ст. Цікаві міркування щодо найдавніших політичних контактів Київської Русі з Чехією висловив науковий співробітник Національного університету «Острозька академія» Ігор Мицько²⁰. Показовою є також ґрунтовна стаття Євгена Кабанця про Києво-Печерський монастир і походження русько-чеських літературних зв'язків X–XI ст.²¹. Дослідник простежує вплив культу св.Вацлава на формування культу святих-мучеників Бориса і Гліба, які загинули за схожих обставин. На думку Є.Кабанця, найдавнішим документально датованим свідченням чесько-руських зв'язків є «Канон св.В'ячеславу». Проте найбільшу увагу вчений приділяє аналізу двох версій Життя В'ячеслава, які й започаткували святовацлавську традицію в Давній Русі.

У контексті загальної характеристики агіографічної літератури Є.Кабанець розглядає зв'язки Києво-Печерської лаври зі Сазавським монастирем, який було засновано близько 1032 р.

¹⁸ ЛІХТЕЙ, Ігор. Протидія чеського короля Вацлава і монголо-татарській загрози у 1241 році. *Стародавнє Причорномор'я*. Випуск XIII / голов. ред.: І. В. Немченко. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2021, с. 237–242.

¹⁹ ЛІХТЕЙ, Ігор. Повстання чеської шляхти проти короля Вацлава I у 1248–1249 рр.: причини, суперечності, наслідки. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки*. 2022. № 37, с. 100–114.

²⁰ МИЦЬКО, Ігор. Українсько-чеські зв'язки та історія Підгір'я X–XI століть // П'яті «Ольжині читання». Пліснеськ, 7 травня 2010 року. Львів – Броди, 2011, с. 63–77.

²¹ КАБАННЕЦЬ, Є. *Печерський монастир і походження русько-чеських літературних зв'язків найдавнішого часу*. Хроніка 2000. Український культурологічний альманах, 1999, Вип. 25–26, Україна – Чехія, Ч.1, с. 58–75.

св.Прокопом. Ця обитель тривалий час (до кінця XI ст.) відіграла досить значну роль у збереженні церковнослов'янських традицій у чеських землях. У 1095 р. було освячено новий кам'яний храм Сазавського монастиря. В одному з бічних престолів (справа від головного) храму зберігалися частинки мощей Бориса і Гліба. Розповідаючи про цю подію, Є.Кабанець замислюється над питанням, яким чином ця реліквія потрапила з Русі в Чехію, й припускає, що частки мощей св.Бориса і Гліба міг передати до Сазавської обителі великий князь Ізяслав Ярославич (1024–1074) після того, як у 1073 р. його вдруге було вигнано з Києва й він знайшов прихисток у Священній Римській імперії²².

Про життя й діяльність св.Прокопа (на основі агіографічних джерел) та про історію створення Сазавського монастиря підготував ґрунтовну розвідку І.Ліхтей²³. У ній він також звернув увагу на давню пам'ятку, пов'язану з цією обителлю та з Києвом – «Реймське Євангеліє».

Окремі аспекти військово-політичних і династичних відносин чеських правителів з руськими удільними князями в першій половині XII ст. простежує Віктор Мудеревич. В одній зі статей він, зокрема, зацентрував увагу на висвітленні міжусобної боротьби в Київській державі, яка вплинула і на центральноєвропейські країни. В ході протистояння з Юрієм Володимировичем (Довгоруким) київський князь Ізяслав Мстиславич опинився у скрутному становищі і тому намагався заручитися підтримкою сусідніх правителів. На підставі аналізу давньоруських літописів та чеських хронік дослідник робить припущення, що на заклики Ізяслава Мстиславича відгукнувся чеський володар Владислав II (1140–1172), який надав йому необхідну допомогу²⁴.

²² КАБАНЕЦЬ, Є. *Печерський монастир і походження русько-чеських літературних зв'язків найдавнішого часу* 74.

²³ ЛІХТЕЙ, І. *Сазавський монастир і доля слов'янської богослужби в Чеській державі Пршемисловичів (XI ст.)*, Наукові записки Богословсько-історичного науково-дослідного центру імені архімандрита Василя (Проніна). 2015. Вип. 4, с. 282–299.

²⁴ МУДЕРЕВИЧ В. І. Русько-чеські воєнно-політичні та династичні зв'язки першої половини XII ст. *Сумська старовина*. 2011. Вип. XXXIII–XXXIV, с. 27–34.

Активно вивчається в українській історіографії постать найбільш визначного чеського короля – Пршемисла Отакара II (1253–1278), особливо докладно простежується його зовнішня політика. Зауважимо, що він був онуком Пршемисла Отакара I. Вітчизняні медієвісти підготували як узагальнюючі нариси про універсалістські тенденції у зовнішній політиці Пршемисла Отакара II²⁵, так і окремі студії, присвячені дослідженню перебігу боротьби цього правителя за спадщину Бабенбергів, а також його протистояння з угорським королем Белою IV та німецьким володарем Рудольфом I Габсбургом.

Як відомо, 15 червня 1246 р. у битві з угорцями на р. Лейті біля Вінер-Нейштадта загинув австрійський герцог Фрідріх II Бабенберг (1230–1246), що мав прізвисько Войовничий. Він не залишив після себе прямих спадкоємців і в Австрії запанувало міжвладдя. Після загибелі Фрідріха II Бабенберга з цієї давньої династії залишилися тільки дві представниці жіночої статі: Гертруда – донька Генріха Бабенберга, старшого брата герцога Фрідріха Войовничого, і Маргарита – старша сестра останнього і вдова німецького короля Генріха (VII) Штауфена (1220–1235).

У такій ситуації першим претендентом на спадщину Бабенбергів виявився син чеського короля Вацлава I – Владислав, котрий ще в травні 1246 р. одружився з Гертрудою. Проте чеський королевич так і не встиг перебрати владу над Австрійським герцогством, бо на початку січня 1247 р. несподівано помер. Після смерті молодого Владислава ці території стали ареною для протистояння кількох суперників.

У середині 1248 р. під тиском папи римського Іннокентія IV (1243–1254) Гертруда вийшла заміж за Германа VI Церінгена, маркграфа Баденського, який і став новим герцогом Австрії та Штирії. Однак у неспокійній Австрії Герман VI Церінген так і не зміг утвердити свою владу. Його становище виявилось хитким передусім через зростання могутності австрійської знаті. Не жив

²⁵ ЛІХТЕЙ, Ігор. Універсалістські тенденції в зовнішній політиці чеського короля Пршемисла Отакара II (1253–1278). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2000. Вип. 5, с. 67–75.

він у злагоді й із заздрісними сусідами. У жовтні 1250 р. Герман VI Церінген помер, тож питання правонаступництва Бабенбергів знову стало актуальним.

Восени 1251 р. в Австрію з військом вступив молодший син чеського короля Вацлава I маркграф Моравський Пршемисл Отакар II. Він одразу ж проголосив себе герцогом Австрійським і Штирійським. У лютому 1252 р. 20-літній Пршемисл Отакар II закріпив своє становище в Австрії шлюбом із сорокашестирічною Маргаритою Бабенберг, котра офіційно передала йому спадкові права на родинні маєтки.

Суперником Пршемисловичів у альпійській політиці вкотре став угорський король Бела IV, під опікою якого за велінням папи Іннокентія IV перебувала Гертруда. Тому угорський король вирішив віддати її за Романа – сина галицько-волинського князя Данила Романовича і таким чином втягнути останнього у війну за австрійську спадщину. Галицько-Волинський князь зустрівся з угорським королем в Австрії. Тут за участю Гертруди Бабенберг було оформлено договір, відповідно до якого Роман Данилович отримував герцогські права на Австрію. Навесні 1252 р. у замку Гімберг під Віднем союз було скріплено шлюбом Романа Даниловича з овдоволю Гертрудою Бабенберг. При цьому, очевидно, між Данилом Романовичем і Белою IV було досягнуто домовленості про те, що угорський король допоможе Романові здобути Австрію.

Проблеми так званого австрійського «вузла» суперечностей у зовнішній політиці правителів Угорщини, Чехії й Галицько-Волинської держави лежать в основі напрацювань таких українських істориків, як член-кореспондент НАН України Микола Котляр²⁶, професор Львівського національного університету ім. І.Франка Леонтій Войтович²⁷, старший науковий співробітник Інституту укра-

²⁶ КОТЛЯР, Микола. *Галицько-Волинська Русь*. К.: Вид. дім «Альтернативи», 1998, с. 280.

²⁷ ВОЙТОВИЧ, Леонтій. Союз галицьких Романовичів з Австрією та Чехією у XIII ст. *Проблеми слов'янознавства*. 2007, Вип. 56, с. 47–56; АЛЕКСАНДРОВИЧ, Володимир, ВОЙТОВИЧ, Леонтій. *Король Данило Романович*. Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2013, с. 132–140 (п.25. Боротьба за австрійську спадщину, який написав Л. Войтович).

їнської археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, д.і.н. Олександр Головка²⁸, доценти Ігор Ліхтей²⁹ та Ілля Паршин³⁰.

Заслужують на увагу міркування українських учених щодо причини втручання галицько-волинського князя Данила Романовича як союзника Бели IV в угорсько-чеське протистояння за спадщину Бабенбергів. Зокрема М. Котляр вважає, що «пропонує Данилові зробити його сина австрійським герцогом, Бела IV твердо розраховував цим хитрим ходом у наступному взяти Австрію собі». Задаючись риторичним питанням про мрії Данила Романовича щодо об'єднаної Русько-Австрійської держави, М. Котляр також вважає «його рішення розпочати австрійську кампанію стратегічним прорахунком»³¹.

²⁸ ГОЛОВКО, Олександр. *Русь і Польща в міжнародному житті Європи (X – перша половина XIII ст.)*. Київ, 2021, с. 470–474.

²⁹ ЛІХТЕЙ, Ігор. Війни Пршемисла Отакара II з Арпадовичами (50–70-ті рр. XIII ст.). *Carpatica – Carpatika*. 2002. Вип.15, с. 282–293; Його ж. Австро-угорсько-чеське протистояння 30–50-х рр. XIII ст. *Carpatica-Carpatika*. 2003. Вип. 21, с. 114–132; Його ж. Боротьба Данила Романовича й Пршемисла Отакара II за австрійську спадщину. *Король Данило Романович і його місце в українській історії*. Матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 29–30 листопада 2001 р.). Львів 2003, с. 75–84; Його ж. Боротьба Чехії, Угорщини та Галицько-Волинської держави за Австрійське герцогство (20–50-ті рр. XIII ст.). *Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry, histórie a kultúry*. Zborník materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorá sa konala 12. – 13. septembra 2002 v Prešove, Prešov, 2003, s. 341–356; Його ж. Чеський король Вацлав I та австрійський герцог Фрідріх II Бабенберг на перехрестях війни й миру (1230–1239 рр.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2019. Вип.1 (40)? с. 140–153; Його ж. Шлюб Пршемисла Отакара II з Маргаретою Бабенберг й утвердження чеського панування в Австрії та Штирії (1252–1261). *Annales historici Presovienses*. 2017. Roč. 17. Č. 1, s. 7–18. Його ж. Друга чесько-угорська війна (1260 р.) та участь у ній короля Русі Данила Романовича. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. Ужгород: Говерла, 2017. Вип. 2 (37), с. 65–79. Його ж. «...De consensus nobilium et civium»: утвердження влади моравського Маркграфа Пршемисла в Австрійському герцогстві у 1251–1252 роках. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2021. Вип. 7, с. 142–163.

³⁰ ПАРШИН, Ілля. Участь Данила Романовича у боротьбі за Австрійську спадщину Бабенбергів. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2012. Вип. XVI, с. 40–48.

³¹ КОТЛЯР, Микола. *Галицько-Волинська Русь*, с. 280.

Натомість Л.Войтович наголошує, що готуючись до боротьби з монголами, Данило Романович шукав підтримки в Західній Європі. Тож аби мати легітимні підстави для продовження боротьби він і одружив сина Романа з Гертрудою Бабенберг³². При цьому Л.Войтович покликається на Івана Крип'якевича, який у свій час висловив припущення, що, можливо, галицько-волинський князь «захопився планом посадити одного із синів на австрійському престолі, щоб в часи загрози від ординців мати тут резерв для князівської сім'ї»³³. На думку І.Паршина, «ця версія якнайкраще збігається з поглядами руського літописця, котрий, прославляючи свого покровителя, двічі наголосив на тому, що жоден князь до Данила не ступав на Чеську землю»³⁴.

Слід відзначити, що крім боротьби за австрійську спадщину Пршемисл Отакар II проявляв інтерес до Балтійського регіону й у 50–60-ті роки XIII ст. здійснив два походи у Пруссію. Перший з них відбувся взимку 1254–1255 рр. і завершився християнізацією самбів і заснуванням фортеці Кенігсберг, на будівництво якої чеський правитель виділив чималі кошти. Завдяки походу Пршемисл Отакар II забезпечив свою перевагу на північному сході Балтійського регіону і здобув реноме могутнього і впливового оборонця християнства. На зламі 1267–1268 рр. чеський володар організував другий похід у Пруссію. Балтійський вектор у зовнішній політиці Пршемисла Отакара II аналізують у своїх дослідженнях О. Головка³⁵ та І.Ліхтей³⁶.

³² ВОЙТОВИЧ, Леонтій. Союз галицьких Романовичів з Австрією та Чехією у XIII ст., с. 55.

³³ КРИП'ЯКЕВИЧ, Іван. *Галицько-Волинське князівство*. К.: Наукова думка, 1984, с. 100.

³⁴ ПАРШИН, Ілля. Участь Данила Романовича у боротьбі за Австрійську спадщину Бабенбергів, с. 42.

³⁵ ГОЛОВКО, Олександр. *Русь і Польща в міжнародному житті Європи (X – перша половина XIII ст.)*, с. 481–483.

³⁶ ЛІХТЕЙ, Ігор. «...Signo crucis accinctus»: перший похід чеського правителя Пршемисла Отакара II на Пруссію на зламі 1254–1255 років. *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи*. Збірник наукових праць. Вип.9: На пошану члена-кореспондента НАН України С.В.Віднянського. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огі-

На той час у Священній Римській імперії панувало міжкоролів'я (*interregnum*, 1254–1273), тож Пршемисл Отакар II мав усі шанси на те, щоб у 1273 р. посісти німецький трон. Щоправда, він вважав, що для нього ці вибори не на часі і робив усе для того, аби в Священній Римській імперії й надалі зберігалася невизначеність із особою правителя. Інтуїтивно покладаючись на те, що курфюрсти в цьому питанні не дійдуть згоди, чеський король більше переймався війною з угорцями, ніж виборчим процесом. Але курфюрсти обрали королем Рудольфа I Габсбурга (1273–1291). Тож ці вибори, на думку І.Ліхтея, стали для Пршемисла Отакара II втраченим шансом і, як виявилось згодом, мали фатальні наслідки для Чеського королівства³⁷.

Окремі українські медієвісти намагаються з'ясувати роль галицького правителя Лева Даниловича на завершальному етапі протистояння між Пршемислом Отакаром II й Рудольфом I Габсбургом. Так, Л. Войтович³⁸ та І.Паршин³⁹, спираючись на римо-

енка, 2021, с. 91–107; Його ж. Мета і наслідки другого походу чеського короля Пршемисла Отакара II на Пруссію на зламі 1267–1268 років. *Славістична збірка*. Вип. V. Київ, 2020, с. 74–85.

³⁷ ЛІХТЕЙ, Ігор. Утрачений шанс: Пршемисл Отакар II та вибори німецького монарха 1273 року. *Ucrainica Mediaevalia*. 2018. Vol.I, с. 7–22; Його ж. Військово-політичне протистояння між чеським королем Пршемислом Отакаром II та німецьким правителем Рудольфом I Габсбургом у 1273–1276 роках. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2018. Том.28, с. 97–119.

³⁸ ВОЙТОВИЧ, Леонтій. Лев Данилович и загадки «австрійського узла» (1272–1278). *Rossica Antiqua*. 2011. № 2 (4), с. 120–139; Його ж. Європейські лідери XIII ст.: Лев Данилович і Пршемисл II Оттокар. *Проблеми слов'янознавства*. 2013. Вип. 62, с. 9–22.

³⁹ ПАРШИН, Ілля. Галицько-чеський союз у битві при Дюрнкруті 1278 року (на основі «Hermannii Altahensis annales»). *Науковий вісник Прикарпатського університету ім. В.Стефаніка. Історія*. 2012. Вип. 21, с. 156–160. Його ж. Галицько-чеський союз у битві при Дюрнкруті 1278 року (на основі «Hermannii Altahensis annales»). *Фортеця*. Збірник заповідника «Тустань». 2012. Книга II, с. 171–176. Його ж. Участь Лева Даниловича у битві при Дюрнкруті 1278 року (на підставі латиномовних джерел XV століття). *Княжа доба: історія і культура*. 2012. Вип. 6, с. 187–193; Його ж. Битва при Дюрнкруте 26 августа 1278 г.: альянс Льва Даниловича и Пршемисла II Оттокара. *Rossica Antiqua*.

вану хроніку Оттокара Штирійського, на хроніку продовжувача “Анналів Германа з Альтау” та латиномовні джерела XV ст., спростовують версію російських учених Анатолія Флоровського та Володимира Пашуто про те, що галицький князь Лев Данилович у вирішальній битві, що відбулася 26 серпня 1278 р. між Пршемислом Отакаром II і Рудольфом I Габсбургом при Дюрнкруті (на Моравському полі), став на бік останнього. Вони вважають, що Лев Данилович був союзником Пршемисла Отакара II і просто не зумів своєчасно надати йому допомогу.

Вивчаючи латиномовні хроніки, в яких висвітлюються події 1278 р., Л.Войтович звернув увагу на повідомлення сучасника подій, відомого теолога й папського посланця Томаса Тусці з Павії (бл. 1212–1284) про те, що напередодні вирішального зіткнення між Пршемислом Отакаром II та Рудольфом I Габсбургом спалахнуло неочікуване протистояння між русинами й валахами. Цей конфлікт, припускає вчений, могло спровокувати оточення угорського короля Ласло Куна (1262–1290), який був союзником Рудольфа I Габсбурга, аби в такий спосіб перешкодити галицькому князеві прибути на допомогу чеському королю у битві при Дюрнкруті⁴⁰.

Про негаразди, які спіткали Чеське королівство упродовж п'яти наступних років після загибелі Пршемисла Отакара II, розповідає у своїй монографії Ігор Ліхтей. На момент смерті Пршемисла Отакара II його спадкоємець, син Вацлав, мав лише 7 років, тож між родичами й союзниками – бранденбурзьким маркграфом Оттоном V Довгим і вроцлавським князем Генриком IV Пробусом – розпочалася боротьба за право опіки над ним, адже це обіцяло чималу вигоду. Долучився до процесу й Рудольф I Габсбург. У країні розпочалися внутрішні чвари, почастишали пограбування населення бандами найманців, захоплення королівських маєт-

2012, № 1(5), с. 95–106. Його ж, Галицькі війська у битві при Дюрнкруті 1278 року: факти і здогади. *Вісник Львівського університету. Серія історична*, 2013, Вип.48, с. 45–60.

⁴⁰ ВОЙТОВИЧ, Леонтій. Лев Данилович и загадки «австрийского узла» (1272–1278), с. 135–136. Його ж. *Європейські лідери XIII ст.: Лев Данилович і Пшемисл II Оттокар*, с. 21.

ків. Згодом супутником люду стає ще й голод, часто спалахують епідемії. Зовсім не випадково невідомий празький хроніст у назві твору, що описує ці жахливі події, вжив вислів “лихі літа”. Зрештою через 5 років, коли Оттон V Довгий отримав викуп і відпустив до Праги фактично утримуваного ним у неволі спадкоємця Вацлава II, – королівство стало на шлях подолання кризових явищ⁴¹.

Відтак І.Ліхтей продовжив вивчення життя й діяльності Вацлава II вже як чеського правителя, висвітливши різні аспекти його зовнішньополітичної діяльності. Учений, зокрема, охарактеризував відносини цього володаря з німецькими монархами Рудольфом I Габсбургом, його сином Альбрехтом, а також Адольфом Нассау⁴², простежив процес утвердження чеського панування в польських землях та в Угорському королівстві⁴³, роз-

⁴¹ ЛІХТЕЙ, Ігор. «...Лихі літа...»: криза чеської державності у 1278–1283 роках, Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2015, 104 с.

⁴² ЛІХТЕЙ, Ігор. Чеський король Вацлав II в політичному житті Священної Римської імперії (90-і роки XIII ст.), *Університет. Науковий історико-філософський журнал*. 2011. № 6 (44), с. 54–67; Його ж. Вибори німецького короля 1292 року й позиція чеського правителя Вацлава II, *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. Ужгород: Говерла, 2011. Вип. 26, с. 127–137; Його ж. Діяльність прелата Петра фон Аспельта як радника короля Вацлава II, *Університет. Науковий історико-філософський журнал*. 2011. Вип. 5 (43), с. 27–40; Його ж. Вторгнення німецького короля Альбрехта I Габсбурга У чеські землі восени 1304 року та його наслідки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Київ: Гельветика, 2023. Том 34 (73). № 2, с. 169–175; Його ж. Політичні віражі: відносини чеського володаря Вацлава II з німецьким королем Адольфом Нассау (1292–1298), *Сіверянський літопис*, 2023. № 4, с. 21–31.

⁴³ ЛІХТЕЙ, І. Боротьба чеського правителя Вацлава II за угорську корону (поч. XIV ст.), *Carpatica – Карпатика*. 2003. Вип. 23. Актуальні проблеми історії та етнології, с. 6–20; Його ж. Утвердження чеського панування в Малопольщі за Вацлава II (рубіж 80–90-х рр. XIII ст.), *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. Ужгород: Вид-во УжНУ, 2003. Вип. 9, с. 132–139; Його ж. Польська політика останніх Пршемисловичів (кінець XIII – початок XIV ст.), *Carpatica – Карпатика*. Ужгород: Ліра, 2005. Вип. 32, с. 55–74; Його ж. Суперництво польських князів за володіння Краковом у 80-х роках XIII ст. й позиція галицького правителя Лева Даниловича та чеського короля Вацлава II, *Ужгородські польські наукові читання: історія, культура, політика, право*. Науковий збірник, Ужгород: Ліра, 2014, с. 7–27; Його ж. Польська політика останніх

глянув спроби Вацлава II налагодити дипломатичні відносини з французьким королем Філіппом IV Красивим⁴⁴.

Ключові моменти відносин Галицько-Волинських земель і Чехії у XIII – першій половині XV ст. досліджує Соломія Козак. Вона оприлюднила низку статей з окресленої проблематики. З-поміж них заслуговують на увагу публікації, в яких розглядаються маловідомі в колі української наукової спільноти сюжети з історії взаємин двох народів⁴⁵.

Пошуком предикатів типу *Ruthen, Ruthenus, Ruz* і под., а також вивченням топонімів земель, які в різний час належали чеським князям і королям, дослідженням династичних шлюбів цих правителів з Рюриковичами, з'ясуванням характерних назв поселень, заснованих вихідцями з Русі, займається Мирослав Волощук⁴⁶.

Окрему сторінку студій українських богемістів-медієвістів становить дослідження процесів формування та розвитку міст Чехії. У цьому контексті слід відзначити кандидатську дисертацію “Формування та розвиток міст Чехії (1197–1306 рр.)” Тараса Олексівця. Продуманими є хронологічні рамки дослідження, адже вказаний часовий відрізок – це період правління п'ятох

Пршемисловичів (кінця XIII – початок XIV ст.), *Carpatica – Карпатика*. Ужгород: Ліра, 2005. Вип. 32, с. 55–74.

⁴⁴ ЛІХТЕЙ, Ігор. Дипломатична місія чеського короля Вацлава II до французького монарха Філіппа IV Красивого на початку XIV ст. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки*, 2023. Вип. 41, с. 97–113.

⁴⁵ КОЗАК, С. Русь в контексті чесько-польських відносин періоду Люксембургів (XIV ст.). *Записки Львівського медієвістичного клубу*, 2021. Вип. 5, с. 66–82; Її ж. Францисканська місія Іоана де Плано Карпіні 1245 року: супутники папського легата з Богемії та їхній стосунок до Русі. *Інтермарум: історія, політика, культура*. 2021. №9, с. 9–24; Її ж. Чеські воїни на полі Грюнвальдської битви: участь та пошуки контактів із Польщею та Литвою-Руссю. *Проблеми всесвітньої історії*. Науковий журнал, 2022. Вип. 17, с. 85–97; Її ж. Федір Данилович Острозький: Руський князь, нащадок династії Романовичів та гуситський гетьман у Чехії. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2022. Вип. 36, с. 14–27.

⁴⁶ ВОЛОЩУК, Мирослав. «Русь» в чеських землях (Богемія, Моравія, Силезія) XI–XIV вв.: избранні проблеми. *Rossica antiqua*, 2014. № 2 (10), с. 3–42.

останніх Пршемисловичів (Пршемисла Отакара I, Вацлава I, Пршемисла Отакара II, Вацлава II і Вацлава III), коли Чеська держава мала статус спадкового королівства і в соціально-економічному житті країни спостерігалися суттєві перетворення. Вони були пов'язані з прискореним розвитком сільського господарства, розгортанням колонізаційних процесів, трансформацією системи ґрадів (замків), становленням товарно-грошових відносин. Як відомо, саме ці процеси й зумовили появу міст. Тож у своїй дисертаційній праці Т.Олексієвець проаналізував історіографію та стан джерельної бази, простежив еволюцію ґрадської системи, висвітлив урбанізаційні процеси в Чеському королівстві у XIII ст., розглянув функції та типологізацію міст і проаналізував основні складові їх розвитку.

Вивченням історії Чехії першої половини XIV ст. займається Юліанна Сенич. У 1306 р. вимерла чоловіча лінія династії Пршемисловичів і в країні розгорнулася боротьба за королівську корону. У підсумку, в Чехії стали правити Люксембурги. Оскільки представники цього роду були французького походження, то Чеське королівство вступило в більш тісний контакт з культурним життям Західної Європи. У кількох публікаціях Ю.Сенич розглянула важливі аспекти чеської історії, пов'язані з перебуванням на пражському троні першого представника цієї династії – Яна Люксембурга (1310–1346)⁴⁷.

⁴⁷ СЕНИЧ, Юліанна. Утвердження династії Люксембургів на чеському троні (початок XIV ст.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. Ужгород, 2017. Вип. 1 (36), с. 49–53; Ї ж. Політичне протистояння Елішки Пршемислівни з чеською знаттю: позиція Яна Люксембурга. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2018. Вип. 2 (39), с. 95–101; Ї ж. «Збраславська хроніка» як історичне джерело періоду правління Яна Люксембурзькогого кризь призму чеських медієвістів XXI ст. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. Ужгород, 2019. Вип. 1 (40), с. 159–165; Ї ж. Повстання патрициїв Праги та Кутної гори в 1309 та 1319 роках: спільне й відмінне. *Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*. Č. 1/2020, s. 10–20; Ї ж. Становище підданських міст та містечок Чеського королівства за правління Яна Люксембурга (перша половина XIV ст.). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2022. Том 33 (72) № 4, с. 234–240.

Про нові віяння в оцінці гуситського руху знаходимо в дослідженнях Дмитра Наливайка. Йдеться, передусім, про його ґрунтовну розвідку «Гуситський рух і Україна»⁴⁸. В ній автор висвітлює питання участі українців у гуситських війнах, а також намагається з'ясувати, який вплив мали ці події на подальший розвиток чесько-українських зв'язків. Маловідомі факти з життя чеського реформатора Ієроніма Празького в контексті його подорожі в західні землі Київської митрополії висвітлила дослідниця Вікторія Любашенко, яка також охарактеризувала постать Яна Гуса в богословському дискурсі⁴⁹. Учений Руслан Постоловський зацентрував увагу на ролі гуситського руху у формуванні демократичних традицій у чеських землях⁵⁰, а релігієзнавець Олександр Лахно з'ясував спільне й відмінне в реформаційних ідеях Джона Вікліфа та Яна Гуса⁵¹. Цікаву студію про Яна Жижку підготувала Ірина Цебрій⁵².

Події, що відбувалися в Чеському королівстві у середині XV ст., тобто після гуситських воєн, простежив у одній зі своїх статей

⁴⁸ НАЛИВАЙКО, Дмитро. Гуситський рух і Україна (З історії чесько-українських зв'язків). Хроніка 2000. Український культурологічний альманах. 1999. Вип. 25–26. Україна – Чехія. Ч.1, с. 76–88.

⁴⁹ ЛЮБАЩЕНКО, Руслан. Образ Яна Гуса в богословському дискурсі: сучасний погляд. *Проблеми слов'янознавства*. Львів, 2017. Вип.66, с. 54–68; Її ж. Чеський реформатор Ієронім Празький та його подорож у західні землі Київської митрополії. *Проблеми слов'янознавства*. Львів, 2018. Вип. 67, с. 46–80.

⁵⁰ ПОСТОЛОВСЬКИЙ, Руслан. Роль гуситського руху у формуванні демократичних традицій у Чеських землях. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*: наук. зап. РДГУ, Рівне, 2000. Вип. 1. Ч. 2, с. 170–180.

⁵¹ ЛАХНО, Олександр. Джон Вікліф і реформаційні ідеї Яна Гуса в Чехії: спільне та відмінне. *Епоха Реформації та сучасна Україна*. Збірник наукових праць за матеріалами доповідей і повідомлень Десятого Всеукраїнського науково-практичного семінару «Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання. До 500-ліття Реформації в Європі» 28–29 березня 2017 року. Полтава, 2017, с. 96–104.

⁵² ЦЕБРІЙ, Ірина. Великі полководці Реформації: Ян Жижка. *Епоха Реформації та сучасна Україна*. Збірник наукових праць за матеріалами доповідей і повідомлень Десятого Всеукраїнського науково-практичного семінару «Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання. До 500-ліття Реформації в Європі» 28–29 березня 2017 року. Полтава, 2017, с. 118–124.

І.Ліхтей. Власне предметом дослідження стала зовнішня політика чеського короля Їржі з Подебрад (1458–1471) крізь призму запропонованого цим правителем «Договору про встановлення миру у християнському світі»⁵³. Відрадно відзначити, що нещодавно цей документ узрів світ також українською мовою. Його переклад здійснили І.Андрусишин та М.Крилова, а передмову та вступну статтю до видання підготувала М.Кеда⁵⁴.

Сучасні українські богемісти цікавляться також історією Чеського королівства за правління династії Ягеллонів (1471–1526), зокрема процесом формування тут станово-представницької монархії. У цьому контексті заслуговують на увагу публікації ужгородського медієвіста Ярослава Андрусяка⁵⁵. Підсумком його наукових пошуків з богемістики став успішний захист у червні 2016 р. кандидатської дисертації з проблеми формування станової монархії у землях Корони Чеської в останній третині XV –

⁵³ ЛІХТЕЙ, Ігор. Проект «Договору про встановлення миру у християнському світі» гуситського короля Їржі з Подебрад, *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. Ужгород, 1999. Вип. 4, с. 87–97.

⁵⁴ ПОДЕБРАД, Їржі. Трактат про встановлення миру у світі християнському / Пер. І.С. Андрусишин, А.С. Крилової; Передм, вступ. ст. М.К. Кеда. Чернівці: Десна Поліграф, 2016. 28 с.

⁵⁵ АНДРУСЯК, Ярослав. Загострення внутрішніх протиріч у Чеському королівстві після смерті Їржі з Подебрад, *Науковий вісник УжНУ. Серія Історія*. 2007. Вип. 19, с. 72–78; Його ж. Аграрний розвиток Чеського королівства у період правління династії Ягеллонів (кінець XV – початок XVI ст.), *Науковий вісник УжНУ. Серія: Історія*. 2008. Вип. 21, с. 104–107; Його ж. Польсько-угорське протистояння на Кутногорському з'їзді 1471 року та позиція чеського дворянства, *Наукові записки Тернопільського національного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія*. 2009. Вип. 1, с. 125–131; Його ж. Роль та функції органів станового представництва у чеських землях за правління династії Ягеллонів (1471–1526 рр.), *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. Вип. 42, с. 217–221; Його ж. Протистояння між католиками та утраквістами у Чеському королівстві в період правління Владислава II Ягеллона (1471–1485 рр.), *Українці й народи Центрально-Східної Європи: культура та історична спадщина*. Збірник наукових праць на пошану Михайла Тиводара. Упоряд. І.Ліхтей. Ужгород: «Карпати», 2015, с. 102–118; Його ж. Святовацлавська угода 1517 року: юридичне завершення протистояння між вищим і міським станами Чеського королівства, *Історичний часопис з богемістики і словакістики*. Відп.ред. І.Ліхтей. Ужгород, 2015. Вип. 5, с. 27–33.

першій чверті XVI століття⁵⁶. У ній автор досить докладно простежує перипетії суперництва за чеський трон, що розгорілися між угорським королем Матяшем Корвіном та представниками польських Ягеллонів після смерті Їржі з Подебрад. При цьому дослідник намагається з'ясувати, яку роль у згаданому протистоянні відіграла чеська шляхта, адже саме завдяки її позиції чеським королем став Владислав Ягеллон. Щоправда, новообраний правитель фактично сприймався як іграшка в руках вищої шляхти. З прийняттям так зв. «Владиславових постанов» королівську владу в країні було суттєво обмежено, а міста позбавлено багатьох повноважень. Тож цілком виправдано Я.Я.Андрусак приділяє значну увагу протистоянню між вищим станом та містянами, в ході якого королівські міста зуміли відстояти свої основні права, однак зазнали чималих матеріальних збитків.

Загалом на основі матеріалів дисертаційного дослідження Я.Андрусак поглибив деякі сюжети, пов'язані з особливостями функціонування станової монархії в період правління в землях Чеської корони династії Ягеллонів⁵⁷. До речі, кілька наукових

⁵⁶ АНДРУСАК, Ярослав. *Формування станово-представницької монархії у Чеському королівстві за правління Ягеллонів (1471–1526)*; Автореф. дис... канд. іст.наук, Ужгород, 2016, 20 с.

⁵⁷ АНДРУСАК, Ярослав. Вплив реформаційного руху на політичні відносини в Чеському королівстві за правління Людовіка II Ягеллона. *Історичний часопис з богемістики і словакістики*. Відп.ред. І.Ліхтей. Ужгород: Поліграф-центр «Ліра», 2017. Вип.6, с. 32–41; Його ж. Оломоуцький мирний договір 1479 року та вплив його умов на політичний розвиток земель чеської корони. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2017. Вип. 1 (36), с. 53–57; Його ж. Чесько-турецьке протистояння за правління Владислава II та Людовіка II Ягеллонів (кінець XV– перша чверть XVI ст.). *Історичний часопис з богемістики і словакістики*. Відп.ред. І.Ліхтей. Ужгород: «РІК-У», 2018. Вип.7, с. 22–32; Його ж. Дипломатичні відносини чеського королівства за правління династії Ягеллонів (1471–1526 рр.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2018, Вип. 1 (38), с. 43–46; Його ж. Боротьба міст за політичні права у Чеському королівстві в період правління династії Ягеллонів (1471–1526 рр.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2019. Вип. 1 (40), с. 97–106; Його ж. The opposition of the Ottoman Empire and the Holy Roman Empire in Central and Eastern Europe and the position of the Czech szlachta (the end of the XVth – the 30-ies of the XVIth century). Протистояння між

студій з окресленої проблематики Я.Андрусак підготував у співавторстві з доц. Яною Товтин⁵⁸. Зауважимо, що ужгородська науковиця вивчає також передумови та процес утвердження на чеському троні перших представників династії Габсбургів⁵⁹.

Українські славісти працюють і над дослідженням актуальних питань чеського джерелознавства та історіографії. Так, І.Лучінський зробив спробу структурного аналізу «Чеської хроніки» Козьми Празького⁶⁰. Релігієзнавець Вікторія Любащенко простежує історіографічний дискурс свідчення Козьми Празького про східні кордони Празького єпископства⁶¹. Питання історії середньовічної Чехії в працях учених українських земель ХІХ – початку

Османською імперією та Священною Римською імперією в Центрально-Східній Європі та позиція чеської шляхти (кінець ХV – 30-ті рр. ХVІ ст.), *Східноєвропейський історичний вісник*, Дрогобич, 2020, Вип. 15, с. 23–34; Його ж. Династично-шлюбна політика Владислава ІІ Ягеллона (1471–1516). *Історичний часопис з богемістики і словакістики / Упоряд. І.М. Ліхтей*, Ужгород: «РІК-У», 2020, Вип. 8, с. 60–71; Празькі дефенстрації за правління династії Ягеллонів, *Věda a perspektivy. Multidisciplinární mezinárodní vědecký magazín*, Praha: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024, № 1 (32), s. 307–319.

⁵⁸ ТОВТИН, Яна, АНДРУСЯК, Ярослав. Суперництво між Габсбургами та Ягеллонами за чесько-угорський трон (середина ХV – початок ХVІ ст.). *Наукові записки Тернопільського національного університету ім. В.Гнатюка. Серія: Історія*. 2008, Вип. 1, с. 198–202. Їх же. Завершення суперництва між Габсбургами та Ягеллонами за чесько-угорський трон і підписання Братиславського договору 1515 р. *Схід. Аналітично-інформаційний журнал*. 2008, Вип 5, с. 61–63.

⁵⁹ ТОВТИН, Яна. Обрання Фердинанда І Габсбурга чеським королем. *Ужгородські чеські наукові читання: історія, культура, політика, право*. Наук. зб. за ред. Лендьял М., Ліхтей І., Стряпко А. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра») 2013, с. 68–72. Її ж. Матримоніальна політика Габсбургів та їхні перші спроби закріпити угорські й чеські землі у середині ХV ст. *Історичний часопис з богемістики і словакістики*. Відп. ред. І. Ліхтей. Ужгород, 2015, Вип. 5, с. 19–26.

⁶⁰ ЛУЧІНСЬКИЙ, І. А. «Чеська хроніка» – спроба структурного аналізу. *Історіосфера: матеріали Шістнадцятої наук. конф. викладачів, здобувачів вищ. освіти та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, [7–8 квітня 2017 р.], Одеса: [ПНПУ ім. К. Д. Ушинського], 2017, с. 105–112.

⁶¹ ЛЮБАЩЕНКО, Вікторія. Свідчення Козьми Празького про східні кордони Празької єпископії історіографічний аналіз. *Історія релігії в Україні: науковий щорічник*. Львів: Логос, 2011. Кн. І, с. 3–12.

XX ст. досліджує проф. Сергій Лиман⁶². В українській богемистиці з'явилися також студії, присвячені видатним чеським медієвістам Вацлаву Новотному⁶³ та Йозефу Шусті⁶⁴.

Не можна оминати увагою монографію І.Паршина «Дипломатія Галицько-Волинської держави: європейські нарративні джерела XIII–XV століть», у якій учений, серед іншого, проаналізував також інформацію чеських хроністів та аналістів XIII–XIV ст. з окресленої проблеми⁶⁵. Йдеться про «Збраславську хроніку», «Анали» Індриха (Генріха) з Гайнбурга, «Хроніку» Франтішка Празького, «Хроніку чеську» Яна (Джовані) Маріньоли, «Хроніку» Бенеша Крабіце з Вейтміле, «Хроніку» Пршибика Пулкави з Раденіна та «Хроніку» Яна Неплаха. Насамкінець І.Паршин висновкує, що чеські джерела XIII–XIV ст. «зберегли значний обсяг інформації про Галицько-Волинську Русь», хоча між двома державами й не було спільних кордонів⁶⁶.

Отже, є чимало публікацій, що торкаються тих чи інших аспектів чеської історії доби Середньовіччя. Більшість із них мають усі перспективи перерости в широкоспектральні дослідження. На системне вивчення чекає, до прикладу, період правління у Чеському королівстві династії Люксембургів. Майже не досліджуєть-

⁶² ЛИМАН, Сергій. Середньовічна історія Чехії в працях учених українських земель Російської імперії (1804 – перша половина 1880-х рр.). *Вісник Харківської державної академії культури*. 2007. Вип. 19, с. 21–32; Його ж. Церковь и антикатолические движения в средневековой Чехии: опыт исследования учёными украинских земель Российской империи (XIX – начало XX в.). *Дриновський збірник*. Харьков; Софія, 2015. Т. 8, с. 10–21; Його ж. Лиман С.І. Історія середньовічної Чехії в працях київських учених XIX – початку XX ст. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. Чернівці, 2018. Т. 1 (45), с. 312–335.

⁶³ ЛІХТЕЙ, Ігор. Життя й діяльність Яна Гуса та його послідовників в науковому доробку відомого чеського медієвіста Вацлава Новотного. *Славістична збірка*, 2021. Вип. VI, с. 18–35.

⁶⁴ ЛІХТЕЙ, Ігор. Йозеф Шуста як дослідник історії Чехії доби правління останніх Пршемисловичів (сер. XIII – поч. XIV ст.). *Ucrainica Mediaevalia*, 2021. Вип. IV, с. 13–28.

⁶⁵ ПАРШИН, Ілля. *Дипломатія Галицько-Волинської держави: європейські нарративні джерела XIII–XV століть*. Львів, 2018, с. 180–201.

⁶⁶ Там же, с. 200.

ся соціальна й економічна історія чеського Середньовіччя, і це попри те, що на межі XIX–XX ст. згадані аспекти активно вивчалися в Київському університеті св. Володимира. Йдеться про науковий доробок видатного українського історика чеського Середньовіччя Антона Ясинського (1864–1933), який у 1901 р. захистив у Київському університеті дисертацію “Основи соціального устрою чеського народу в епоху панування звичаєвого права” і став ординарним професором. Дисертацію було видано в двох томах під загальною назвою “Очерки и исследования по социальной и экономической истории Чехии в средние века” (Юрьев, 1901)⁶⁷. Тож українським медієвістам-богемістам є над чим працювати, є що відкривати й осмислювати.

MEDIEVAL STUDIES IN HISTORICAL BOHEMIANISM IN INDEPENDENT UKRAINE

Ihor LIKHTEI (Uzhhorod, Ukraine)

Summary. *The article highlights the key research areas of modern Ukrainian scholars in the history of the medieval Czech State. The author notes that Ukrainian historiography most thoroughly studied the political history of the Czech state from its formation in the second half of the IX century-before early XIV century, i.e. during the reign of the Prshemyslovych dynasty. In addition, Ukrainian scholars in Bohemia studies investigate the process of formation and development of Czech cities in the XIII century, as well as the formation of class – representative monarchy in the Czech lands during the reign of the Jagiellonian dynasty. Instead, much less attention is paid to the period of reign of the Luxembourg dynasty and socio-economic situation of the Czech state in the Middle Ages.*

Key words: *Czech state, lands of the Czech Crown, Ukrainian Bohemia studies, the Prshemyslovyches, the Luxembourgs, the Jagiellonians, Leontij Vojtovycz, Illya Parshyn, Ihor Likhteï, Yaroslav Andrusyak, Taras Oleksiyevets, Yulianna Senich.*

⁶⁷ НОВИКОВА, О. Український дослідник чеського Середньовіччя. *Хроніка 2000*. Український культурологічний альманах. 1999. Вип. 25–26. Україна – Чехія. Ч.1, с. 43–45.